

DOI: 10.7596/taksad.v2i1.169

Osmanlı Devleti’nde Cadı Avı Var mıydı? (Karşılaştırmalı Bir İnceleme)

Was There a Witch Hunt in the Ottoman Empire? (A Comparative Study)

Cem Doğan¹

Abstract

Witchcraft, namely putting a spell on someone in a general meaning is a traditionally ritual of early pagan societies. In the middle ages, thousands of people was sentenced to torture or death by accusing witchcraft and wondering and harming people around. As we look at the Ottoman Empire, we will see that there were some people who were accused by being a witch and exiled, or burned after their deaths by opening their graves. This study discusses the place of witchcraft and witches in the Western tradition and examines the trials of witchcraft both in Western and Ottoman societies. In addition to this, the attitude of the Ottoman State to witchcraft and witches also to be held.

Keywords: *Witchcraft, Spell, The Inquisition, Ottoman Empire.*

Özet

Cadılık yani genel anlamıyla düşünüldüğünde kötü emellerle büyü yapma geleneği, aslen erken dönem pagan toplumlarında görülen bir âdettir. Ortaçağ Avrupa’sında da engizisyon tarafından büyücülükle ve geceleri dolaşarak insanlara kötülük etmekle suçlanan binlerce kişi, “cadı” oldukları iddiasıyla işkenceye ve ölüme mahkûm edilmiştir. Osmanlı Devletine baktığımızda ise yine cadılıkla suçlanan ve bu nedenle yer değiştirme, öldükten sonra mezarı açılarak yakılma gibi birtakım cezalara çarptırılan kişilerin var olduğunu görürüz. Bu çalışmada, cadılığın ve cadıların Batı geleneğindeki yeri ve cadılığa ilişkin görülen davalar incelenmiş ve Osmanlı’da cadılığa ve devletin cadılara yönelik tutumu tetkik edilmiş ve Osmanlı toplumu ile Batı toplumlarında Cadılığın yaklaşım ile ilgili karşılaştırmalı bir inceleme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Cadılık, Büyü, Engizisyon, Osmanlı Devleti.*

¹ Öğretim görevlisi, Ardahan Üniversitesi.

Giriş

İnsanlık, tarih boyunca elde etmek istediği şeyler için pek çok değişik yola başvurmuştur. Bu yollardan biri de hiç şüphesiz, istenilen şey ya da güdülen amaç uğruna doğüstü güçlerin imdadını çağırmasıdır. Böylece büyü, tarih boyunca izi sürülebilecek bir araç olarak ortaya çıkmıştır. Tarihte bilinen en eski cadı/kâhin, M.Ö. 10. yüzyılda, İsrail'in ilk kralı Şaul'a, savaşta öleceğini söyleyen Endor bilicisi Endora'dır. Eski Yunan'da, Homeros da cadılardan söz eder; otlardan, kabuklardan ve sulardan otacılık yapan Medea'nın ve cadılar kraliçesi Trakyalı Hekate'nin büyücülüğünü betimler.² Çağlar içinde, örneklerde anılanlara benzeyen birçok karakter görülmüş; dahası büyü ve büyücülüğün farklı kültürlerle özgülü bir biçimi de gözlemlenmiştir. Ancak büyücülüğün ve büyü yapan kimseler olarak cadıların, bilhassa hemen her kültürde var oluşları dikkat çekicidir. Genelde çirkin ve sıska olarak tarif edilen cadılar, çoğu zaman kadın³ olarak tasvir edilse ve günümüzde artık cadı kelimesi maskülen anlamda hiç kullanılmıyor olsa da, aşağıda değineceğimiz gibi özellikle Ortaçağ Avrupa'sında görülen cadı davalarında sanık olarak yargılanan bazı kimseler -sayıları oldukça az olmakla birlikte- erkektir. Avrupa ülkeleriyle Osmanlı ülkesindeki cadı davalarını mahkeme metinleri ve Osmanlı arşiv belgeleri üzerinden okuyarak karşılaştırmalı bir çalışmaya gidişimizin sebebine gelecek olursak; cadı kültürünün yalnızca Avrupa'ya has bir kavram olmaması, ancak genelde Doğu toplumlarına ve özeldeyse Osmanlıya nispetle cadı vakalarının ve davalarının çok daha sıklıkla görülmesi belirtilebilir. Konuya giriş yapmadan evvel bir kuramsal ve kavramsal çerçeve oluşturmak yararlı olacaktır.

1) Konuya İlişkin Temel Kuramsal/Kavramsal Çerçeve

Her nedense -zaten az sayıda olan- cadılık çalışmalarının Türkçe kısmını içeren literatüre baktığımızda, iki büyük eksiklik görmekteyiz. Bunlardan ilki, bu çalışmaların Osmanlı arşivlerinden istifade etmektense ikincil ya da bir birincil belgeyi kaynak gösteren ikincil derecedeki yabancı kaynaklara atıfta bulunarak konuyu irdelemeye çalışmalarıdır. Bu durum, ne yazık ki Osmanlı-cadılık/cadılar ikilemi noktasında bilinçli çalışmalar yapılmasına engel teşkil etmiş gibi görünüyor. Dahası, bu çalışmaların bazılarında kuramsal bir çerçevenin eksikliği kendisini öylesine hissettirmektedir ki, *cadı* kavramı, örneğin bununla pek de alakası olmayan *vampir* gibi kavramlarla birbirine karışmış durumdadır.⁴ İkinci eksiklik ise, bu

²Suna Arslan Karaküçük, "Korkunun Kadınları: Cadılar ve Cadıcılık" *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, cilt: 13, sayı: 2, Güz 2010, ss. 44.

³Yanda görülen tasvir, çirkin, sıska ve yaşlı cadı kadın inancını doğruluyor gibi.

⁴Bu konuya elbette katkı sağlamakla birlikte aşağıda da andığımız bir çalışma, Zeynep Aycibin'in, *cadı* mefhumunu neredeyse tamamıyla *vampir* mefhumuyla açıklama gayreti içerisinde olduğu çalışmasıdır (bkz. Zeynep Aycibin, "Osmanlı Devleti'nde Cadılar Üzerine Bir Değerlendirme" *OTAM* (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi), sayı: 24, ss. 55-70). Farklı iki kavramı, tek potada ele

çalışmaların, kuramsal ve kavramsal kısımlarındaki sıkıntıdan; cadılık mefhumuna ilişkin neredeyse hiçbir kuramsal ön bilgi verilmemesinden ve bu konuda gerekli çerçevenin çizilmemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Bu eksikliği giderebilmek adına biz, aşağıda, bilhassa İslâm dini açısından büyü/büyücülük/cadılık hususunda yeterli bir kuramsal ve kavramsal çerçeve oluşturmaya çalışacağız.

Büyü kavramına baktığımızda, eski Türk dilinde *bügi* ya da *bügü*, Fransızca'da *magie*, İngilizce'de ise *magic* kelimeleriyle karşılandığını görüyoruz. Büyü için kullanılan bu kelimelerin ortak yanı, köken olarak Yunanca *magostan* geliyor olmalarıdır. Ayrıca Pehlevî dilinde de büyü *magu* kelimesiyle karşılanmakta ve eski İran'da tabiatüstü güçleri kullanabildiğine inanılan Med kabilesi mensubu rahipler sınıfına da *maguş* denilmekteydi. İslâm kaynaklarında *mecûs*, *mecûsî* şeklinde geçen kelimelerin, tabiatdaki bazı varlık ve olayları yönettiği, gaipten haber verdiği, büyücülükle bazı işleri gerçekleştirdiği kabul edilen bu sınıf için kullanıldığı söylenebilir.⁵ Aynı kelime için Arapça sözlüğe baktığımızda, büyü ya da büyü yapmak anlamlarına da gelen *سِحْر* (sihr) kelimesine rastlıyoruz. Kelime tanımlanırken, *sihir*, *büyü*, *sihirbaz*, *sihir yapmak*, *hile yapmak*, *aklını çelmek*, *beslemek*, *uzaklaşmak*, *altın yıldız yapmak*, *cadılık etmek* ve *alıkoymak* olmak üzere birçok farklı anlam belirtmektedir.⁶ Kıyas yapmak bakımından Fransızca sözlüğe göz gezdirdiğimizde de, yukarıdaki tanımlamalara pek de uzak olmayan ifadelerle karşılaşlıyoruz. Fransızcada bu ifadeyi karşılayan kelime (*la*) *magie*, *büyü*, *büyücülük* ve *sihir* anlamlarında kullanılmaktadır.⁷ Yine Farsçada da, *efsûn* kelimesi *büyü*, *sihir*, *gözbağcılık* anlamlarında kullanılmaktadır.⁸

Çok erken tarihlerden modern zamanlara dek, şamanlar⁹ ya da büyü işleriyle meşgul olan hekimler, ruhlarla doğrudan ya da kullandıkları çeşitli kimyasallar aracılığıyla iletişim kurabildiklerini ve böylece gelecekte haber verme, hastaları iyileştirme gibi doğüstü olguları gerçekleştirme yeteneğine mâlik olduklarını iddia etmişlerdir. Modern anlamda *şaman* terimi ise, Tunguzlu büyücü hekimlerden gelmektedir. Bu hekim, esrime sonucu

---

almaya çalışmak pek de mantıklı olmasa gerek. Buna ek olarak, ne yazık ki konuyla ilgili diğer çalışmalarda da kuramsal kısım yok denecek kadar kısıtlı durumdadır. Bu durum da, bu çalışmalar için sadece tarihler ve isimler anmak tehlikesini doğurmaktadır. Bu alanda, konunun özünü içeren kavramları tetkik etmeden yapılacak her çalışma da, söz ettiğimiz diğer çalışmalar gibi kısır kalmaya mahkûm olacaktır.

⁵Hikmet Tanyu, "Büyü" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, cilt: 6. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1992, ss. 501.

⁶Mehmet Kanar, *Arapça Türkçe Sözlük*. İstanbul: Say Yayınları, 2009, ss. 1046-1047.

⁷Ahmet Çetin Ertürk, *Okunmuşlu, Örnekli, Açıklamalı Fransızca-Türkçe Türkçe-Fransızca Bilge Büyük Sözlük* (5. Baskı). Kalkan Matbaacılık, ss. 569.

⁸Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 1998, ss. 207.

⁹Şamanların aktiviteleri ve ayırıcı özellikleri her ne kadar bir toplumdaki diğerine değişiklik gösterse de, belli başlı bazı ortak özellikleri vardır. Çoğu durumda şamanlar erkektirler ve ölümler ruhlarıyla temasa geçmektedirler. Doğal dünyayla öteki dünya arasında aracı ve ritüel bir rol oynarlar. Zira iki dünyanın sınırlarını geçmeye yetkileri vardır. Bu ayrıcalıklı kozmolojik pozisyonları, beraberinde birtakım sağaltma, kutsama ve talihsizlikleri savuşturma benzeri görevleri de getirmektedir. Bkz. Rolf Schulte, *Man As Witch Male Witches in Central Europe*. New York: Palgrave Macmillan Press, 2009, ss. 254.

girdiği trans halindeyken ruhunu bedeninden ayırmakta ve tanrılarla, onların kendi dillerinde iletişim kurmaktadır. Ayrıca hasta kimseleri iyileştirmekte ya da ölüm getiren şeytanlarla savaşılmaktadır.¹⁰ İslâmiyet öncesi Türklerinde de benzer bir sistem vardır. Ziya Gökalp, bir incelemesinde bu konuyla ilgilenmiş ve Mahmud Kaşgarî'nin görüşlerinden istifadeyle İslâm öncesi Türklerde görülen sihir ve kehanet konularına değinmiştir. Buna göre, Orta Asya Türklerinde sihir/büyü ve kehanet olmak üzere iki ayrı kavram bulunup, bunlardan ilki kötü; ikincisi ise iyi bir içeriğe sahiptir. Zira bu inanışa göre, kâhin, sihri iyi bir maksatla yapan kişi iken; büyücü ise sihri fena maksatlarla yapmaktadır.¹¹ İlkelerde büyü ve cadılık üzerine bir diğer gözlem de, Evans-Pritchard'dan gelmektedir. Uzun müddet Kongo'da, Azande kabilesiyle yaşayan ve gözlemlerini kaleme alan Evans-Pritchard, bu duruma ilişkin bir gözlemi bize şöyle aktarmaktadır:

“Azandelilere göre bir büyücü ile cadı arasındaki fark, ilkinin gücünü büyü tekniklerinden ve çeşitli ilaçlardan almasına karşılık ikincisinin herhangi bir teknik ayın ya da büyü değil, elde etmek istediği sonuç için kalıtsal birtakım psikofizik güçler kullanıyor olmasıdır”.^{12/13}

Cadı mefhumuna geldiğimizde, bunun daha ziyade Avrupa kültürünün bir ürünü olmakla birlikte çağlar boyunca dünya kültürlerinin birçoğunda da görüldüğü belirtilebilir.^{14/15} Genel kanıya göre cadılar, kötü amaçlarla büyü yapmakta ve sapkın inançlara eğilim göstermektedirler. Ancak bu inanış daha çok Ortaçağ Avrupa'sına özgüdür. Günümüz modern dünyasında cadılık daha çok ak-cadılık olarak da adlandırılmaktadır. Diğer bir deyişle cadılara iyi gözle bakılmaya; onların iyi niyetlerle büyü işleriyle meşgul olduklarına kanaat getirilmeye başlanmıştır. Bir kavram olarak *cadı* (جادی) kelimesi Farsça

¹⁰Daniel Ogden, *Magic, Witchcraft, and Ghosts in the Greek and Roman Worlds: A Source Book*. Oxford: Oxford University Press, 2002, ss. 9.

¹¹Ziya Gökalp, “Eski Türklerde Din: Dinle Sihrin Farkı” *Yeni Mecmua*, yıl: 1, cilt: 2, sayı: 47, 6 Haziran 1918, ss. 402.

¹²E. E. Evans-Pritchard, *Witchcraft, Oracles and Magic among the Azande*. Oxford: The Clarendon Press, 1937, ss. 387.

¹³Ayrıca Evans'a göre, kara büyü ile cadılığı birbirinden ayırmak gerekir. Zira cadılık hayalî bir saldırı türüdür ve imkânsızdır. Bir cadı, aslında yoktur ve dolayısıyla kendisinden yapmasını beklediğimiz şeyleri yapamaz. Buna mukabil bir büyücü, hasımlarını öldürmek için büyü yapabilir. Hasımlarını ise büyü değil çoğunlukla bilerek kendisi öldürür. Bkz. E. E. Evans-Pritchard, “Witchcraft” *Africa: Journal of the International African Institute*, Vol. 8, No. 4 (Oct., 1935), ss. 417 Ancak geleneksel ve toplumsal bağlamında ele alındığında, kara büyüyle uğraşan kimselerin Avrupa'da cadı bizde ise büyücü ya da üfürükçü kelimeleriyle anıldığı hatırlanmalıdır. Yani bu kelimeler, şekil ve anlam bakımlarından hem yakından ilişkili hem de birbirlerine geçmiş gibi görünmektedirler.

¹⁴Örneğin Hindu inancında cadılar, kullandıkları mistik büyüler sayesinde geceleri dans ettikleri buluşma yerlerine ya da insan eti yedikleri ve erkek ölümlerden bazılarını diriltip cinsel arzularını bunlarla dindirdikleri mezarlıklara çıplak olarak uçarlardı. Henry Charles Lea, *A History of The Inquisition of The Middle Ages* (vol: 3). New York: Harper&Brothers Press, 1901, ss. 493.

¹⁵Hammurabi Kanunları'nın birinci maddesi cadılık yapmayı ölümle cezalandırmakta, ikinci maddesi ise, büyücülük yaptığına dair yeterli kanıt bulunamayan sanığın 'su deneyi'ne tabi tutulacağını emretmekteydi. Ortaçağ Avrupa'sında Engizisyon Mahkemelerince cadılık yapmakla suçlananların tabi tutulduğu bu deneye, zanlının demon tarafından işgal edilip edilmediğini tespit etmek için sıkça başvurulmuştur. Haydar Akin, *Ortaçağ Avrupa'sında Cadılar ve Cadı Avı*. Ankara: Phoenix Yayınları, 2011, ss. 55.

câdû (جادو) kelimesinden alınmıştır ve *büyücü*, *gulyabani*, *hortlak*, *karakoncolos*¹⁶, *vampir*, *çirkin kocakarı* gibi sıfatlarla tanımlanmıştır.¹⁷ Pakalın, cadının tanımını verirken: "Geceleri mezarından çıkarak gezdiğine inanılan hortlak" demektedir, öte yandan cadı ile vampirin birbirlerinden farkının cadının daha ziyade bir kocakarı¹⁸ şeklinde tasavvur edilmesi olduğunu belirtmektedir.¹⁹ Terimin İngilizcesi olan *witch* etimolojik bakımdan incelendiğinde görülür ki, bu kelime Eski İngilizce'de bir isim olarak kullanılan *wiccadan* türemiştir. Yine büyü yapmak anlamındaki *wiccian* da fiil olarak geçmektedir ki bu fiil, olayların akışını etkilemek için birtakım ritüeller aracılığıyla yapılan girişimi ifade etmekteydi.²⁰ Diğer bir tanıma göre ise cadılık, kişilerin bedenleri ya da ruhları aracılığıyla sahip oldukları ve onlara vücutlarını terk ederek uçmak ya da başkalarına zarar verebilmek, onları öldürebilmek veya zayıflatmak için onlara hastalık bulaştırmak yeteneğini bahşeden bir güç olarak tanımlanabilir. Karakteristik olarak, cadı, kendi gücünü artırabilmek için kurbanının yaşam gücünü emen bir tür yamyam olarak görülür.²¹

Burada dikkati celbeden en önemli nokta, cadının genellikle kadın biçiminde betimlenmesidir. Cadının kadın olduğu yönündeki inanış, sanırız ki Ortaçağ'da erkeklerden çok kadınların cadılıkla itham edilmeleri ve cezalandırılmaları sebebiyledir. Öte yandan cadının sadece kadın olarak tahayyül edilmesi ve böyle betimlenmesi pek de mantığa uygun düşmez. Zira eski kabilelerde ve hatta günümüzde gözden ve teknolojidenden uzak yaşayan birçok kabilelerde, sağaltıcı ya da kötü ruhları kovucu görevlerde bulunan kimseler çoğunlukla erkektir. Bu anlamda cadılığın salt feminen bir kategorizasyona tabi tutulması doğru olmaz.

---

¹⁶Karakoncolos, yurdumuzun farklı bölgelerindeki yaygın bir inanışa göre, kışın en soğuk günlerinde insanlara zarar veren bir varlıktır. Kendine has özellikler taşır. Zemherinin (kışın en soğuk zamanı, ocak) ilk on iki gününde sokaklarda dolaşır, rastladığına "Nereden geliyorsun, Nereye gidiyorsun? Adın ne?" diye sorarmış. Verilecek cevapların içinde mutlaka "kara" kelimesi olmalıymış (Kara Köy'den geliyorum, Karasu'ya gidiyorum, Adım Kara Hasan v.b). Aksi takdirde Karakoncolos elindeki kocaman tarakla vurarak karşısındakini öldürmüştü. Bkz. Ayşe Duvarcı, "Türklerde Tabiat Üstü Varlıklar ve Bunlarla İlgili Kabuller, İnanmalar, Uygulamalar" *Bilgi*, Kış/2005, sayı: 32, ss. 126. Ayrıca Karakoncolos açık kalmış yiyecek küplerine tükürür, işer ve böylece hastalıklara da sebep olurmuş. Kimi insanları ise yakınlarından birinin sesini taklit ederek uyku halindeyken alıp götürür; o kimse uykusundan uyanırsa evine dönebilir aksi takdirde donarak ölmüştü. Pertev Naili Boratav, *Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)*. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1963, ss. 94.

¹⁷Bkz. Devellioğlu, *a.g.e.*, ss. 121.

¹⁸Örneğin İskoçya'da cadılığa ilişkin bir araştırmasında Goodare şöyle demektedir: "Tipik cadı yalnızca kadın değildi. Aynı zamanda fakirdi de. Ancak erken dönem modern İskoçya'sında halkın birçoğu zaten fakirdi ve bu yüzden, cadının komşularından belirgin anlamda daha fakir olması söz konusu değildi. Aslında cadıya ilişkin en belirgin özellik, zamanına göre diğer yaşlılara nispetle çok daha uzun yaşamış bir kocakarı olmasıydı". Julian Goodare, "Women and the Witch-Hunt in Scotland" *Social History*, Vol. 23, No. 3 (Oct., 1998), ss. 290.

¹⁹Mehmet Zeki Pakalın, "Cadı" *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I*. İstanbul: Milli Eğitim Yayını, 1971, ss. 253.

²⁰Jeffrey Burton Russell ve Sabina Magliocco "Witchcraft" *Encyclopedia of Religion*(second edition), (Ed: Lindsay Jones). USA: Thomson&Gale Publishing, 2005, ss. 9768.

²¹Pamela J. Stewart ve Andrew Strathern, *Witchcraft, Sorcery, Rumors, and Gossip*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004, ss. 6.

Öte yandan cadılığa ilişkin kayıtlara bakıldığında, cadılar hakkında görülen davaların ve verilen cezaların en yoğun biçimde Ortaçağ'da yer aldığı görülür.²² Bilhassa on beşinci yüzyılın ortaları ve sonlarında Avrupa, Aydınlanma'nın ilk ışıkları karşısında belli belirsiz sendeliyordu. Böyle bir zaman diliminde, Kilise umutsuzca halkın kalbinde ve zihninde eski gücüne yeniden kavuşmayı ve tırmanan sosyal değişiklikler karşısında, kendini son bin yıldır var edegelen değişmezliğe sıkı sıkıya tutunmayı denedi. Bu, eski batıl inançların insanların zihinlerinde yarattığı son popüler saldırıydı ve Avrupa'nın büyük cadı avı (*witch-hunt*) zamanlarıydı. Dünyanın sonunun yaklaştığına, İblis'in serbest kaldığına ve temsilcilerinin çalışmaları sayesinde ilahi güçlerin çöküşünü sağlamaştırmaya çalıştığına inanılıyordu.²³ 1430'ların ortalarında keşiş olduğu kesin olan ve büyük ihtimalle de engizisyon üyesi olan bir yazar, yeni ve korkunç derecede sapkın bir hizbin ortaya çıktığından bahisle, Sinegogda gerçekleştirilen bir gece ayininden söz eder. Bu toplantının yöneticisi, tüm akıllı yaratıkların ve ara sıra insan, hayvan ve özellikle de kedi formuna bürünen İblis'tir.²⁴ Gruba katılmak isteyenler, öncelikle hem İblis'e hem de sapkın arkadaşlarına sadık kalacağına dair yemin etmek zorundadır.²⁵

İslâm açısından değerlendirildiğinde, büyü ve büyücülükle ilgili birçok ayetin bulunduğunu görürüz. Ayrıca tarih boyunca tüm toplumlarda olduğu gibi İslâm toplumlarında da büyü-sihir yapmak işiyle uğraşarak bundan gelir elde eden kimseler bulunduğu bilinmektedir. Kur'ân-ı Kerim, açık bir biçimde büyüyü yasaklamış ve bu işle uğraşanları da kınamıştır. Bunun en açık bir örneği, kendilerine peygamber gönderilen toplumların, bu peygamberleri ya deli ya da sihirbaz olarak addetmeleri sonucunda Allah'ın gazabını

---

²²Bu konuya ilişkin tipik örnekler mevcuttur. Mesela, 1682'nin yazı boyunca, George ve Alice Walton çiftine ait New Hampshire'ın Great Island bölgesindeki meyhaneye, bir görgü tanığının da deyimiyile *lithoboliaya* ya da *taş fırlatan şeytana* maruz kaldı. Uçuşan yüzlerce taş meyhanenin başına bela oldu ve müşteriler de aylar boyunca bu taşlardan nasibini alarak ciddi biçimde yaralandı. Şaşırtıcı bir biçimde, hiç kimse birinin taş fırlattığını görmemişti. Aynı zamanda, o yaz, büyü denilemeyecek de gizemli bazı başka olaylar da vuku buldu. İnsanlar şeytani sesler duyuyordu ve meyhanedeki bazı eşyaların izah edilemeyecek bir biçimde kendiliklerinden hareket ettikleri görülüyordu. Walton çifti, tüm bu açıklanamaz olayların ve saldırıların sorumlusu olarak komşuları Hannah Jones'i büyücülükle suçladılar. Buna mukabil yaşlı dul da George Walton'un bir erkek cadı olduğunu beyan etti. Nihayet, 1682 güzünde taş fırlatma atakları kesildi ve mahkeme de tüm cadılık suçlamalarını düşürdü. Bkz. Emerson W. Baker, *The Devil of Great Island Witchcraft and Conflict in Early New England*. England: Palgrave Macmillan, 2007, ss. 1.

²³Bob Curran, *Encyclopedia of the Undead A Field Guide to Creatures That Cannot Rest in Peace*. USA: New Page Books, 2006, ss. 97.

²⁴İnsanların kendilerini hayvan formuna dönüştürebildikleri ya da dönüştürülebildiklerine olan inanç, hayvan formundayken aldıkları yaraların, insan biçimine dönüştükten sonra da kalıcı olacağına ilişkin inancı da doğal olarak içeriyordu. Bu inanç, hayvan-tanrılara ya da kutsal görülen hayvanlara tapınmayla ilişkili görünmektedir. Tapınmayı gerçekleştiren kişi, tapındığı hayvanın derisini giymekle, büyü sözükleri dile getirmekle, büyü birtakım hareketler yapmakla, büyü bir objeyi takmakla ya da büyü bazı gösteri ve seramoniler sergileyerek bir hayvana dönüşebilirdi. On altıncı ve on yedinci yüzyıl cadıları, bu gibi Hristiyanlık öncesi bazı gelenekleri sürdürmüş benzerler. Bu konuda daha detaylı bilgi için bkz. Margaret Alice Murray, *The Witch-Cult in western Europe A Study in Anthropology*. Oxford: Clarendon Press, 1921, ss. 230 ve devamı.

²⁵Michael D. Bailey, *Battling Demons Witchcraft, Heresy, and Reform in the Late Middle Ages*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 2003, ss. 1.

üzerlerine çektiklerine ilişkin kıssalar aktaran ayetlerdir. Sihrin öğrenilmesi de öğretilmesi de İslâmi bakımdan haramdır. Şöyle denilebilir: İslam hukukuna göre sihir yapan kişi tövbe ederse, tövbesi kabul edilir. Örneğin, İmam Mâlik bu konuda: “*Sihirbaz, sihri sebebiyle hemen öldürülür, tövbeye de çağrılmaz, zındıklar gibi derhal ölümüne hükmedilir*” demektedir.²⁶ Bu konuda başka bir örnek vermek gerekirse, büyücünün ahrette cennetle ödüllendirilmeyeceğini açıkça belirten Bakara Suresi’nin 102 numaralı ayeti gösterilebilir:

“Bunlar Süleyman’ın mülkü (nübuvveti) aleyhinde şeytanların uydurdukları yalanlara uydular. Süleyman ise asla kâfir olmadı. Fakat şeytanlar kâfirdiler, herkese sihirbazlık öğretirlerdi (sihirbazlığı Babil’deki iki melekten öğrendiklerini söylerlerdi). Hâlbuki Babilde’ki iki melek olan Harut ile Marut’a böyle bir şey gönderilmemişti. Onlar da kimseye böyle bir şey öğretmiyorlardı, onun için onlar derlerdi ki: ‘Biz imtihana uğramış kimseleriz, sakın Allah yolundan şaşmayın, kâfiriğe sapmayın’. Fakat onlar güya zevce ile zevce arasını bozan ve birbirinden ayıran şeyleri onlardan öğrenmişler. Onlar Allah’ın izni olmaksızın hiç kimseye zarar veremezler. Onlar kendilerine zarar getiren ve fayda vermeyen şeyleri öğreniyorlardı. Onlar muhakkak biliyorlar ki böyle şeyleri satın alanlar ahrette nasipsiz kalacaklar, onlar kendilerini ne kötü, ne çirkin bir şey mukabilinde sattıklarını bir bilseler!”²⁷

Yunus Suresi’nin 2 numaralı ayetinde de büyüye şöyle değinilir:

“İnsanları (eğri yolun sonundan) korkutsun, inananlara Tanrıları nezdindeki yüksek makamları müjdelesin diye içlerinden bir adama vahyimizi göndermemiz onlara tuhaf mı geldi? Kâfirlerse, ‘bu apaçık bir büyücüdür!’ dediler”.²⁸

Yine Yunus Suresi’nin 47 numaralı ayetinde de büyüyle ilgili şöyle buyrulmaktadır:

“Onların sana kulak verip (Kur’an’ı) dinledikleri zaman asıl neyi dinlediklerini, gizli gizli konuşan zalimlerin, ‘siz ancak büyülenmiş bir insana uyuyorsunuz’ dediklerini pek iyi biliriz”.²⁹

Ahkaf Suresi’nin 7 numaralı ayetinde de, kâfirlerin Kur’an-ı Kerim’in ayetleri hakkında, bu ayetlerin büyü olduğunu iddia ettikleri belirtilmektedir:

“Bizim açık ayetlerimiz onlara okunduğu zaman, bu kâfirler, ‘bu apaçık büyüdür’ derler”.³⁰

İslâm inancına göre, cinlerin ve büyülerin şerrinden korunmak için Felak ve Nas sureleri okunmalıdır. Bilhassa Felak Suresi, büyücülükle ilgili açık ifadeler getirmiştir:

“De ki: Sığınırım ben, tanyerini ağartan Tanrıya; yarattığı şeylerin şerrinden ve ortalığı basan karanlığın şerrinden, ve düğümlere üfleyen nefeslerin³¹ şerrinden, ve hased eden hasedcilerin şerrinden!”.³²

Yahudi inancına göre de, büyücülük harâmıdır. Tevrat’ta buna ilişkin oldukça sert uyarılar yer almaktadır. Örneğin:

²⁶İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte* (cilt: 7). İstanbul: Akçağ Yayınları (Zaman Gazetesi), basım tarihi yok, ss. 185-186.

²⁷Bakara, 102/Ömer Rıza Doğrul, *Kur’an-ı Kerim’in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi Tanrı Buyruğu* (cilt: 1). İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi, 1947, ss. 42-43.

²⁸Yunus, 2/Doğrul, *a.g.e.*, (cilt: 1), ss. 341.

²⁹Yunus, 47/Doğrul, *a.g.e.*, (cilt: 2), ss. 466.

³⁰Ahkaf, 7/Doğrul, *a.g.e.*, (cilt: 2), ss. 778.

³¹Burada büyücüler kastediliyor.

³²Felak 1-5 ve Nas 1-6/Doğrul, *a.g.e.*, ss. 973-974.

“Ve oğulları ile kızlarını ateşten geçirdiler, ve falcılık ettiler, ve sihirbazlık ettiler, ve Rabbin gözünde kötü olanı yapmak için, O’nu öfkelenmek için kendilerini sattılar...” denilmektedir.³³

Başka bir bapta da:

“...Ve senin elinden afsunculukları söküp atacağım; ve artık sende müneccimler olmayacak...” ifadesine rastlanmaktadır.³⁴

İncil’de ise büyü yapanlar kınanır ve Tanrı’nın mirasından mahrum kalacakları belirtilir:

“Bedenin gereksiz isteklerine gelince, bunlar belirgindir: Zina, iğrençlik, soysuzluk, yalancı tanrılara tapıcılık, büyücülük, düşmanlık, kavgacılık, kıskançlık, öfke, sürtüşme, bölücülük, ikilik, çekememezlik, sarhoşluk, içkili-gürültülü eğlence âlemleri ve bunlara benzer işler. Daha önce uyardığım gibi, sizi yeniden uyarıyorum: Bunları yapanlar Tanrı hükümranlığını miras alamayacaklar”.³⁵

Yine bir başka yerde de, büyücüler anılmaktadır:

“Köpekler, büyücüler, zina edenler, adam öldürenler, yalancı tanrılara tapanlar, yalanı seven ve kullananların tümü kentin dışında kalacak”.³⁶

Yukarıdaki ifadelerde de açıkça görülebileceği gibi, büyü ve büyücü Kur’an, Tevrat ve İncil’in üçünde de kınanmaktadır. İfadelerdeki ortak nokta, büyücünün yeryüzünde kınanmakla kalmayarak Allah katında da bir lütuf göremeyeceği; cennete giremeyeceği yönündedir.

2) Ortaçağ Cadıları ve Engizisyon

Ortaçağ insanları, bir nevi evinden çok uzaklara sürülmüş olan İblis’in yeryüzündeki güçlerinin ciddi olarak bilincindeydi. Gündelik hayatta sıklıkla masum bir kimsenin başına gelen kötü şeylerin, yaşlılıktan vücudu pörsümüştü ve bir yandan büyü için gerekli şeyleri hazırlarken diğer yandan da sessizce bazı sözler mırıldanan kadının başının altından çıktığı düşünülüyordu. Bu, İblis tarafından bazı kişilere verilen ve insanı sersemletecek kertede güçlü olan doğanın bilmeceğine ilişkin bazı sırlarla, insanların kalplerine işlemeye ve onları ahlak dışı eylemlerde bulunmaya, biçimsiz düşünceler kurmaya iten büyücülerle ve cadılarla çevrilmiş bir dünyaydı. Cadılık ve büyücülük, eğer yapan kişi yakalanabilirse çoğu zaman ölüm cezasıyla sonuçlanırdı. Cezalar ise çağdan çağa farklılık göstermekle birlikte, Ortaçağ Hıristiyan dünyasında en ağır biçimlerini almışlardı. Ceza biçimi genellikle yakılma olarak belirlense de, yakılmanın dışında başka cezalar da uygulanmaktaydı. Baş kesme, genellikle soylulara uygulanırdı. On dördüncü yüzyılda yargılanan rafizî Dolcino ve öğrencisi Marguerite birbirlerinin gözü önünde parçalanmış, kemik ve parçaları yakılmıştı. 1462’de Chamonix’li Peronette, küçük çocukları yemekle suçlanıp, yakılmadan önce kızgın demirlerin

³³II. Krallar (17: 17), *Kitabı Mukaddes Eski ve Yeni Ahit*. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 1949, ss. 387.

³⁴Mika (5: 12), *a.g.e.*, ss. 879.

³⁵Galatyalılara Mektup (19-21), *İncil (Sevindirici Haber)*. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 1998, ss. 381.

³⁶Vahiy (22: 15), *a.g.e.*, ss. 529.

üstüne yatırılmıştı. 1589'da kurt-adam Pierre Stumpff tekerleğe bağlanarak parçalanmış, kolları, bacakları ve en sonunda başı baltayla koparılmıştı. Şeytan'a kulluk ettiği sonradan anlaşılanların mezarları açılır, cesetleri çıkartılarak yakılırdı.³⁷

Caduların cezalandırılmaları, menfur işlerinin doğal bir sonucu olarak görülmekteydi. Cadılar örneğin pagan Roma'da siyasi alanlarda ve daha hafifçe cezalandırılırlardı. Zira cadı, Tanrıyı değil bir insanı incitmiş sayılırdı. Ancak Hristiyanlık döneminde cadılığa ilişkin pratikler çok daha iğrenç bir günah olarak görülür ve şiddetle cezalandırılırdı.^{38/39} Cadı, Hristiyanlığı terk etmiş, vaftizinden feragat etmiş, Tanrısı olarak İblis'e tapınmaya başlamış, kendini ona adanmış, vücut, ruh ve varoluş olarak yalnızca onun bir aracı haline gelmiş; İblis'e, başarısı için gereken insan formundaki bir tür temsilci sayılıyordu.⁴⁰ Tüm bu saydığımız vasıfları taşıyan bir kimsenin, Ortaçağ gibi Kilise'nin hegemonyasında yaşayan Avrupa toplumları bakımından hoş görülmesi elbette düşünülemez. Cadılar ve sihirbazlar, ister gerçek olsun ister kendilerinden şüphelenilsin, sadece Katolik inancının artan nefretini simgeleyen Engizisyon'un işkencelerine değil; aynı zamanda Protestanların işkencelerine de katlanmak zorunda kalmışlardır. Kendilerine bir sığınak bulmak üzere, Katolik inancın hüküm sürdüğü Kıta Avrupa'sından Protestan İngiltere'ye iltica etmelerinin hiçbir yararı yoktu. Zira tüm medeni dünya, Şeytan'a tapanların karşısına dikilmişti.⁴¹

Öte yandan, ceza alacak kadar açık bir biçimde büyücülükle uğraşmasa da çevresinde böyle bir izlenim bırakan kişilerle sosyal ilişkiler genellikle kopma noktasına getirilirdi. Örneğin, Dominik engizisyon mahkemesinin bir üyesi olan Heinrich Kramer tarafından kaleme alınan ve Türkçede *Cadı Çekici* olarak ifade edebileceğimiz *Malleus Maleficarum* adlı eserde, insanların cadılardan yağ, süt⁴² ya da peynir gibi besin maddeleri almamaları veya

---

³⁷Sibel Özbudun, "Ortaçağ Avrupası'nda Büyücü Avı" *Süreç*, cilt: 2, sayı: 8. İstanbul: Havass Yayınları, 1981, ss. 75.

³⁸A. S. Turberville, *Medieval Heresy & The Inquisition*. London: Crosby Lockwood and Son, 1920, ss. 106.

³⁹Özellikle geç dönem Ortaçağ'dan itibaren Avrupa'da doğadışı güçlerini kullanarak üfürükçülük yaptıkları düşünülen zanlıların tanınmasında bilgisine başvuru bilirkişiler (hexenfinder/witchdoctors) birbirinden tamamıyla ayrı iki hukuk geleneğine bağlı olarak karara varmaktaydılar. Kanonik hukuk bu tür uygulamaların en ağır biçimde cezalandırılması gerektiğine inanıyor ve bunları, teolojik olarak zararlı büyü ile eşdeğer tutuyordu. Roma hukuku ise aynı konuda daha mutedil ve mesafeli davranmakta; zararsız büyüyü (weisse magie) ölümcül ceza gerektirmeyen bir fiil olarak tanımlıyordu. Haydar Akin, "Gece Yolcuları ve Cadı Avı" *Virgül*, sayı: 18. İstanbul: Pusula Yayıncılık, Nisan 1999, ss. 31.

⁴⁰Wallace Notestein, *A History of Witchcraft in England From 1558 to 1718*. Washington: The American Historical Association, 1911, ss. 4.

⁴¹George Ryley Scott, *The History of Torture Throughout the Ages*. London: Luxor Press, 1959, ss. 95.

⁴²1812 Eylül'ünde, S.S. mahlasıyla *The Belfast Monthly Magazine* adlı dergide *Cadılık Üzerine* başlığıyla bir yazı yazan ve isminin B. Clarc olması muhtemel bir yazar, cadılığı tartışırken çok ilginç bazı bilgiler de vermekteydi. Örneğin Clarc, ünlü filozof Pitagoras'ın büyüyle suçlandığını, âlim Roger Bacon'ın da aynı sebeple iki kez Roma'ya şikâyet edildiğini ve ikisinde de büyük beğeni topladığı savunularıyla kendini akladığını, ayrıca 1489 yılının sonlarında, George Ripley ve William Blackney adlı iki seçkin matematikçinin büyücü olduklarına inanıldığını belirtiyordu. Ancak Clarc'ın verdiği en ilginç örnek, şüphesiz kendinin de tanık olduğu ve yazısında olayın son 40 yıl içinde gerçekleştiğini belirttiği yaşlı bir kadının, ineğinin sütündeki yağ oranının komşularının ineklerinden sağdıkları sütlerdeki yağ oranlarından daha fazla olması sebebiyle bazı

vermemeleri konusunda uyarıldıkları belirtilir. Ayrıca İngiliz yetkililerin, cadıların bazen insanların evlerinde kendilerine ait eşyaları bırakarak ya da insanların evlerinden bazı eşyaları aşırarak kendi evlerine götürdükleri ve böylece büyü yaptıkları yönünde açıklama geldiği de ifade edilir.⁴³

Cadı olarak vasıflandırılan ve cezalandırılan kimselere ilişkin kayıtlar oldukça tutarsız görünmektedir. Gerçekten, o dönemde yazan kişiler değişik kaynaklardan duyduklarını, okuduklarını ya da gördüklerini yazıya aktarmış olsa gerektir. Yine de belirli kaynaklardan birtakım sayıları burada anmak, Ortaçağ Avrupa'sı için cadılığın ne denli tehlikeli bir düşman ilan edildiğini kavramak bakımından yararlı olur. Örneğin Lecky, kesin bir tarih vermemekle birlikte on altıncı yüzyıl Almanya'sında sadece bir yılda 7000 kişinin cadılık ithamı sonucu yakılarak cezalandırıldığını bildirmektedir.⁴⁴ Gorham'ın ifadesi de, Lecky'nin iddialarını doğrular görünmektedir. Nitekim O'na göre, Cenova'da 500 kişi 3 ay içinde yakılmış, Toulouse'de sadece bir olay sebebiyle bazılarının göre 400 bazılarının göre 1500 kişi birden topluca yakılmıştır. Yine Bamberg'te 600, Wurzburg'ta da 900 kişi, sadece bir yıl içinde yakılarak idam edilmiştir ve bunların hepsi on altıncı yüzyılın olaylarıdır. Fransa'nın Savoy bölgesinde, 800 kişi tek seferde Savoy Senatosunca ölüme mahkûm edilmiştir. Yine Almanya'nın Trier kentinde, 1586 yılında cadılıktan suçlu bulunan 118 kadın ve 2 erkek, Trier Başpiskoposu'nun emri üzerine yakılmıştır.⁴⁵ Balmes, Kilise'nin politik gücü elde etmek için çaba harcamaya başladığı dönemlerde, sapkınlığın bir suç olarak belirdiğini ve hayatının hiçbir döneminde tam bir tolerans dönemi göremediğini ifade etmektedir.⁴⁶

Şüphe yok ki 1550-1650 yılları arasında Avrupa'nın sosyal hayatında gözlemlenen yapısal değişimin, büyük Avrupa cadı avında payı vardır. Aşırı nüfus, fiyatlardaki beklenmedik yükselişe karşılık yoksul durumdakilerin reel ücretlerindeki düşüş, kronik kıtlık ve açlık, bilhassa iklimin sert olduğu yıllar, periyodik salgınların yayılması, çocuk ölümlerin çok yüksek olması, kırsal alanlardan kente göçen yoksullar, insanlar ve hayvanlarda görülen bulaşıcı hastalıklar ve ulusal ve uluslar arası savaşlardan kaynaklanan sosyal bozuklukların yol açtığı kişisel çatışmalar cadılık suçlamalarının temellendirilmesinde ifadesini bulmuştur.^{47/48}

---

komşuları tarafından cadılıkla itham edilmesidir. Bkz. S. S. (B. Clarc), "On Witchcraft" *The Belfast Monthly Magazine*, vol: 9, no: 50 (Sep. 30, 1812), ss. 195.

⁴³Alan Macfarlane, *Witchcraft in Tudor and Stuart England A Regional and Comparative Study* (second edition). London: Routledge Press, 2008, ss. 105.

⁴⁴William Edward Hartpole Lecky, *History of the Rise and Influence of the Spirit of Rationalism in Europe* (vol: 1). London: Longmans, Green, and CO., 1897, ss. 3.

⁴⁵Charles T. Gorham, *The Medieval Inquisition A Study in Religious Persecution*. London: Watts&CO, 1918, ss. 93.

⁴⁶J. Balmes, *European Civilization Protestantism and Catholicity Compared in Their Effects on the Civilization of Europe*. Baltimore&New York: John Murphy CO., 1850, ss. 204.

⁴⁷Bengt Ankarloo ve Stuart Clark, *Witchcraft and Magic in Europe the Eighteenth and Nineteenth Centuries*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1999, ss. 44-45.

Diğer taraftan 1500-1800 arası Avrupa'sına bir bütün olarak baktığımızda, inanç alanındaki ayrımların kültürel farklılıkların yarattığı çatışmaların temelini oluşturduğunu görürüz. Hıristiyan Avrupa, 1500 yılında zaten Katolik ve Ortodoks olmak üzere ikiye bölünmüş vaziyetteydi. Daha sonra Protestanlığın yükselişe geçmesiyle de yeniden bölünecekti.⁴⁹ Ancak tüm bu bölünme ve çatışmalara rağmen, Hıristiyan dünyası, uç noktada yer alan ve yok edilmesi gereken bir tür sapkınlık olarak nitelediği cadılık mefhumu karşısında tüm farklarını ve ihtilaflarını bir kenara bırakarak ortak ve oldukça sert bir tavır takınmaktan da geri durmamıştır. Bilhassa son yirmi yıl içinde, bu konuda çalışan birçok araştırmacı, on altıncı ve on yedinci yüzyıllar arasında gözlemlenen Avrupa'nın büyük cadı avını modern devletin gelişimiyle ilişkilendirmek için çaba sarf ettiler. Bu düşünce çerçevesinde, cadı avının, Avrupa'da o dönemde gözlenen ulus-devlet kavramının yükselişini tali nedenlerinden birisi olarak öne sürüldü. Bu görüşe göre, cadı avları, kraliyetin merkezileşmesi, tikelciliğin karşısına kamu otoritesinin çıkması, devletin esas varoluş nedeninin ilanı ve hem mutlakiyetten ve hem de devlet egemenliğinden ileri gelen bir etkinin de ürünüydü.⁵⁰ Bu nedenle de, o dönemde gözlemlenen cadı yanılıgı, teolojik fanatizmin ve yargısal şiddetin oldukça gelişmiş bir sistemin içinde var olmasına neden oldu.⁵¹

3) Osmanlı'da Cadılık ve Cadı Avı

Coğrafi konumları bakımından oldukça sarp ve dağlık bir yapıya sahip olan Balkan ülkeleri, bu yapılarının da sağlamış olduğu geçirmezlik sayesinde bir yandan eski kültür motiflerini ve inançlarını korurken öte yandan da değişik birçok etnik grubu barındırmışlardır. On dördüncü ve on altıncı yüzyıllar süresince Osmanlı akınlarıyla baş etmek zorunda kalan bölgenin, Osmanlı boyunduruğuna girilmesiyle birlikte İslamî geleneklerle de tanışmış olması çok doğaldır. Daha çok bir tarım ve hayvancılık bölgesi olan Balkanlar, böylece daha önceden

---

⁴⁸Cadılığa ilişkin anlatılar, Ortaçağ Avrupa masal kültüründe de sıkça karşımıza çıkmaktadır. Büyücü tarafından genellikle yakışıklı bir prens kurbağa, kedi veya baykuşa dönüştürülürken, ender de olsa genç bir prenses ana kraliçenin bedduasıyla kargaya dönüşür. Bazı masalarda ise, cadının kendisi istediği hayvana dönüşür; cadı gündüzleri kedi veya baykuş kılığında dolaşarak insanlara kötülük yapar. Masallar iyiler için mutlu sonla noktalanırken, kötüler cezalarını en ağır biçimde çekerler; şayet kötülüğü yapan sıradan biriye 'kırk katırın kuyruğuna bağlanarak parçalanma' veya 'iğneli fıçı' yaygın birer infaz şeklidir. Cadı ve büyücüden kurtulmanın tek yolu ise onları yakmaktır; sihir ancak cadının yakılmasıyla çözülebilecektir. Bkz. Haydar Akın, *Geç Ortaçağ ve Yeniçağ Avrupa'sında Çocuk Cadılar ve Çocuk Cadı Avı* (yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, 2008, ss. 37-38. Akın'ın bu çalışması, oldukça orijinal ve ufuk açıcı olması bakımından çocuk tarihi, cadılık/cinlenme/şeytan çıkarma alanlarında çalışma yapacak araştırmacılar için değerli bilgiler içermektedir.

⁴⁹Peter Burke, *Populer Culture in Early Modern Europe*. New York: Harper&Row Publishers, 1978, ss. 48.

⁵⁰Brian P. Levack, "State-building and Witch Hunting in Early Modern Europe" *Witchcraft in Early Modern Europe Studies in Culture and Belief* (ed: Jonathan Barry, Marianne Hester ve Gareth Roberts). Cambridge: Cambridge University Press, 1996, ss. 96.

⁵¹John Huizinga, *The Waning of the Middle Ages A Study of the Forms of Life, Thought, and Art in France and the Netherlands in the Fourteenth and Fifteenth Centuries* (çev: F. Hopman). USA: Penguin Books, 1987, ss. 192.

bölgeye yayılmış olan Hristiyanlığın Ortodoks mezhebiyle ve şimdi İslâmîyet'e ait gelenekler ve İslâmî kaideler gereğince yönetilen bir ülkenin hegemonyasına giriyor; yerel halkın arkaik inançlarıyla bu kültürlerin inançları kaynaşıyordu.

Osmanlı himayesindeki Güney Slav bölgelerinde, Batı ve merkez Avrupa'da olduğu gibi herhangi bir resmi kuruluş tarafından yürütülen cadılık davalarına rastlanmadığı gibi merkezî güçler, cadılığa ilişkin problemlerle de uğraşmamışlardır. Ancak cadılığa ilişkin suçlamalar söz konusu olduğunda, bunların yerel halk ve yerel yönetimler bakımından sıklıkla geleneksel inançlar tarafından şekillendirildiği ve bu gibi konularda ananevi hukuk kurallarının uygulandığı gözlemlenmekteydi.⁵²

Balkan ülkelerinde de, Avrupa'da olduğu gibi cadıların genellikle kadın olduklarına dair genel bir kanı mevcuttu. Öte yandan, Balkan folklorunda da diğerlerinde olduğu gibi erkek cadılara ilişkin bir inanış vardı. *Štriguni* adıyla anılan bu erkek cadıların, kadın cadılar kadar olmasa da kötü niyetle kullandıkları doğüstü güçlere sahip olduklarına inanılıyordu. Ziyadesiyle kuvvetli oldukları söylenen bu erkek cadıların, doğüstü güçleri sayesinde kumarda (bilhassa kart oyunlarında) çok şanslı olduklarına ve kadınları cadıya dönüştürdüklerine dair yaygın bir kanaat vardı. Haksızlığa uğradıklarını düşündüklerinde oldukça kindar davranan bu cadılar, düşmanlarının evlerini ateşe vermekte ya da geceleri onların ekinlerini mahvetmekteydiler. Buna karşılık, cadılar tarafından zarar görenlerin, uğradıkları zararın tazminatının Tanrı tarafından ödendiğine ilişkin bir söylenti de vardı.⁵³

Cadıların insan eti yediği de çoğu dönemde ortaya atılan iddialardan biri olmuştur. Ancak cadıların insanları yediğine ilişkin bu türden söylentilerin Balkanlar söz konusu edildiğinde en mantıklı açıklaması, sanırız ki bölgenin kendi içinde yaşadığı huzursuzluklar, isyanlar ve ziraî verimsizlik sonucu ortaya çıkan açlıkla izah olunabilir. Bu konuda Knolles ve Rycout'un tanıklıklarına başvurmak, bu husus bakımından aydınlatıcı olur:

“Türkleri, yeni imparatorlarının başarı planlarına hazırlanmakla meşgul halde bırakıp, bir zamanlar Prens Sigismund Batur ve diğerlerinin önderliğinde Türklere karşı ufak da olsa bazı zaferler kazanılan ve o zamanlar oldukça verimli bir bölge olan Transilvanya üzerinden geçerek Macaristan'a gidelim.⁵⁴ Şimdi kendi ihtilafları ve isyanlarıyla kavrulan bu bölgede, insanlar sokaklarda ve tarlalarda açlıktan yere yığıyorlardı. Toprağı işlemek ya da tohum ekmek boşunaydı. Çünkü açlıktan gözü dönmüş askerler ekinleri ya mahvediyorlar ya da yalayıp yutuyorlardı. Bu sebeple yerli halk kedilerle ve köpeklerle besleniyor, tatlı niyetine de sıçan ve fare

⁵²Trpimir Vedriš “Balkans (Western and Central)” *Encyclopedia of Witchcraft The Western Tradition* (vol: 1 A-D, ed: Richard M. Golden). UK: ABC-CLIO Inc., 2006, ss. 83.

⁵³Tatomir P. Vukanović, “Witchcraft in the Central Balkans I: Characteristics of Witches”, *Folklore*, vol: 100, no: 1, 1989, ss. 18.

⁵⁴Burada bahsedilen şahıs, Macar Kralı Sigismund Batur'dur (1386-1437). Ancak ifadede iddia olunduğu gibi Sigismund Osmanlılar karşısında pek de başarılı olamamıştır. Zira 1386'da vuku bulan Niğbolu Meydan Muharebesi'nde ağır bir darbe yemiştir. 1418 yılında da, Kolumbaç (Güvercinlik) Kalesi olayı nedeniyle Alman İmparatoru ile birlikte Osmanlı kuvvetlerinin üzerine yürüyen Sigismund yine ağır bir yenilgiyle karşılaşmış ve canını zor kurtarmıştır. Bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi* (I. Cilt, 7. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, basım tarihi yok, ss. 238-239. Bu bilgileri ışığında, yukarıdaki ifade değerlendirilirken dikkatli olmak lazımdır. Fakat biz konuyla olan yakın ilgisi nedeniyle yine de bu ifadeleri aktarma gereği duyduk.

yiyorlardı. Hatta en çaresiz anlarında, açlıktan ölen hayvan leşlerini yemek zorunda kalıyorlardı. Harmanstaat'ta altı çocuk ve annelerinden oluşan bir aile, açlıktan ailede kimse kalmayana dek birbirlerini yediler. İki adam annelerini yedi".⁵⁵

Aralık 1731'de, Belgrat'taki bir dava Osmanlı yönetiminin ilgisini çekti. Medvegya adlı bir Sırp köyünde, on üç kişi altı hafta içinde garip bir şekilde öldü. Bu nedenle *Physicus Contumaciae Caesareae* (İmparatorluk Veba Hekimi) Glaser, olayı araştırması için Medvegya'ya gönderildi. Glaser'in 12 Aralık 1731'de sunduğu olaya ilişkin rapor, Glaser'in karmaşık araştırma usulü ve merkeze bildirilen vampir saldırılarıyla ilgili bilgileri yeterli bir biçimde sorgulayamaması yüzünden Belgrat tarafından yetersiz bulundu. Öte yandan, Glaser'in raporunda yer alan kayda değer bir bilgi, iki kadının köylüler tarafından öldükten sonra dirilmeleri ve Medvegya'daki ölümlerden onların sorumlu tutuluyor olmalarıydı. Biri 50 yaşında Miliza adında bir kadın ve diğeri de annesini kaybettikten kısa süre sonra doğum yaparken hayatını kaybeden 20 yaşındaki Stanna idi. Hem Miliza hem de Stanna, komşuları tarafından vampirlerle ilişki kurmakla suçlanıyor, hatta komşuları Miliza'nın bir vampir tarafından öldürülen iki koyunun etini yediğini iddia ediyorlardı.⁵⁶

Yukarıdaki trajikomik ifadeler, aslında cadı olaylarının toplumsal tabanına vurgu yapması bakımından oldukça aydınlatıcı ve önemlidir. Açlıktan insanların gözünün döndüğü, topraktan hemen hiçbir verimin alınmadığı; alınan verimin de açlıktan gözü dönen askerlerin saldırısına uğradığı bir bölgede bu tür olayların yaşanması şaşırtıcı olmasa gerek. Balkanlar'daki cadı inanışına en ilginç örnek, Bulgaristan'ın Tırnova şehrinde yaşanan ve dönemin Tırnova Naibi Ahmed Şükrü Efendi tarafından raporlanarak merkeze iletilen bir cadı olayıdır. Gerisini Ahmed Şükrü Efendi'nin raporundan okuyalım:

“Der devlet-mekîne arz-ı dâî-i kemînelerdir ki: Rumili arzında mesbûk-u bi'l-mesel olduğu üzere medine-i Tırnova'da cadu zuhûr ve bâ'de-l gurûb menâzil ve büyütda ibâdullaha musallat olarak hâne-i derûnunda zahîreye dâ'ir dakik-i vurgun ve usul gibi eşyayı kâh birbirine halata ve kâh derûne türâb imlâ' ve büyütda bi'l-nisâr yasdık ve bohca misillü emtiâyı olduğu mahalden âhir mahalle ve hatta dört beş ilka binefsihi meşyi ve harekete adîm-i alâkadar olan bir nefer-i sagîr-i vâlidesi firaştdan oda kapusuna değin keşide ve bulunan insan üzerine taş ve türâb ve tabak ve çanak ve sahan gibi eşyayı mahl-i mütefiadan zîre indihât ve uyûnda asla bir nesne müşâhade olunmayarak çend nefer-i ricâl ve nisvânın üzerlerine hamle idüb hâcimde tealî-i zararı olmamış ise de evvel kimesnelerden istifsâr olundukda kâne üzerlerine bir camus tahmîl olunmuş mertebe siklet görmüş olduklarını takrîr itmişler ve bu cihetlerle iki adet mahalle ahâlisi bihuzûr olarak hânelerini terk ve mahalle-i âhire nakl ve bi'l-cümle ahâliye havftârî olarak keyfiyât-ı mezkûrenin vukuu mesbûk-u bi'l-mesel olduğu üzere cadu dedikleri ervâh-ı habîsenin tasallutundan neş'et etmiş olduğunu ahâli-yi belde bi'l-ittifak ahbar ve tedbirini iltimâs ettiklerinde İslâmiye kazâsında Vinogan raiyâsından caduculuk ile meşhûr Nikola nam zimmî medine-i mezkûre voyvodası Elhâc Derviş Beyefendi pendleri marifetiyle celb ve sekiz yüz guruşa pazark olarak cadıcı mersûm dahi tedbir ve def'e müteahhid olduktan sonra yedinde bir

⁵⁵Richard Knolles ve Paul Rycout, *The Turkish History Comprehending The Origin of That Nation and The Growth of The Ottoman Empire With The Lives and Conquests of Their Several Kings and Emperors* (vol: 2). London: Printed for I. Cleave, A. Roper, A. Bosvile, and R. Basset, 1701, ss. 5.

⁵⁶Peter Mario Kreuter, “The Role of Women in Southeast European Vampire Belief” *Women in the Ottoman Balkans* (ed: Amila Buturović ve İrvin Cemil Schick. London&New York: I. B. Tauris, 2007, ss. 231-232.

musavver tahtayı parmağı üzerinde tahrîk ve tahta kangî mezara müteveccih olursa cadu ol mezarda olduğu caducunun mecraı olduğu cemm-i gafîr ile mezâristana varub zîkr olunduğu üzere tahta ile amel eyledikde sağlıklarında ocak-ı mülgâ havenelerinden Sıtkı oğlu Ali Alemdâr ve Abdi Alemdâr nam iki nefer-i şekâvet-i pîşenin mezarlarında olduğu anlaşılaraq mezarlar küşâd edildiklerinde cesedleri sağlıklarında olan cesedlerinin iki dî'f olmuş ve şa'r ve tırnakları üçer dörder parmak uzamış ve gözlerini dem ihatasıyla ateş gibimehîboldukları halde cemm-i gafîr müşâhade itmiş ve ve merkûmân sağlıklarında hûne-i mülgâdan envâ'-i fesâdâtı ya'nî nehb-i emvâl ve hetk-i irâd i'râz ve katl-ı enfâs misillu şenâati mürtekib kerh-i melâinden ise de emsâli olan hûne-i eşkıyânın sâye-i tûba vâye-i hazret-i zıll-ullâhide kahr ve tedmîrlerini görüb ve sinnleri dahî kemâle resîde olduğundan gûşe-i ye's ve hazeline fevt olmuşlar ve habîsân-ı merkûmân sağlıklarında rûy-i arzda mütecâsir oldukları fedâhat ve müfsidât misillu memâtlarında dahi ervâh-ı habîsenin merkûmân hulûliyle ibâdullahı bi-huzûr itmeleri ibret-nümâ bir keyfiyyet ve hûne-i merkûme haklarında der-kenâr olan inkisâr-ı derûn hazret-i şehinşâh-ı kerâmet-i menkabet iktizâsı idü ki karîn-i bedâhet olub ma'kule ervâh-ı habîse hulûl iden ecsâdın göbeğinden ağac kazık vaz' olunarak yürek-i kemâliyle kaynar su ile haşlandıği suretde bi'hükmillâhi-i teâlâ mündefî' olduğu cadu cinin merci olmağla habîsân-ı merkûmânın yüreklerini kazgan su ile haşladıkda kat'â tes'îr itmediği anlaşılmiş ve bu sûretde mutlakâ ihrâka mütevakkıf olmuş idüğünü caducu haber virmiş olduğundan fetâvâ-yı sarhenin mesâ'il-i şutâmında se'l Şeyhülislâm Saâdeddin ibni Hasan Can an *ihrak'el-câzu icâb-ı iyâzebillah teâlâ en zahmet alâim-i hulûl el-ervâh-ı habîse felâ bâ'is bî-entihî* deyu buyurulub müsâg-ı şer'î olmağla bir mücib-i ruhsa-i şer'îyye habîsân-ı merkûmân ihrâk olunarak cahmde te'âlî el-hâletü hâzihî şerr ve mazarrâtlarından ahâli-yi belde tahlîs olundukdan sonra bi'l-cümle ahâl-yi belde ve yûdihî mûmâileyha huzûrunda ma' kud-u meclîs-i şer'îyye fevc fevc vürûd ve takrirlerinde belde müzâhâhileri öteden berü fermân-ber hazret-i pâd-şâhî matâ'a ve münkâd-ı emr ve irâde-i hazret-i şehinşâhî melâin-i kerr'ü-mülgâ cümlemizin mağveri ise de bu def'â habîsân-ı merkûmânı ma'hûdeleriyle müşâhid eylediğimizde melâin-i mezkûreden tenfirâme-i ahâli iz'âf olub kerâmet-i hazret-i zıll-u yezdân lâmi' ve zâhir ve cümle indinde şems gibi bâhir olarak an ve evkâtımız masrûf duâ-yı şevket ve nusret-i tacdârî olduğu i'lâm olunmak murâdımızdır deyu istid'â'-yı inâyet eyledikleri evvelki vâkıâ elhâldir pâyeyi serîr-i alâya arz ve i'lâm olundu bâki-yi emr hazret-i min el emrindir hurrira fi'l-yevm tâsî' aşr fi rebîülevvel"⁵⁷

Yukarıda, Osmanlı İmparatorluğu'nun resmî yayın organı olan *Takvim-i Vekâyi*'den alıntıladığımız pasajdaki olayın örüntüsünden çok devletin ve halkın gözünde yeniçerilerin imajı ya da onlara ilişkin nasıl bir imaj yaratılmaya çalışıldığı konusu dikkatleri çekmektedir. Devletin ihtişamlı dönemlerinde oldukça büyük işler gören ve orduyu zaferden zafere koşturan Yeniçeri Ocağı zamanla bozulmuş, 1826'da da II. Mahmud döneminde kanlı bir hareket sonucu ortadan kaldırılmıştı. Karal'ın bu konudaki ifadeleri oldukça sert olmakla birlikte, bu ifadeleri kısmen alıntılar, Tırnova'da vuku bulan “*yeniçeri cadıları*” olayının daha net anlaşılması bakımından faydalı olabilir:

“Bayraktar Mustafa Paşa'nın askerlik alanındaki düzeni, yeniçerilerin ayaklanması ve Bayraktar'ın öldürülmesiyle sona erdi. Bundan sonra, yeniçeriler zorbalıklarını artırdılar. Kadın ve erkeklere sarkıntılık, birbirleriyle kavga, odaları arasında savaş, tüccar, esnaf ve ameleği kesime bağlama veya kazançlarına ortak olma, tüccar gemilerine balta asma gibi hareketlerine harpten kaçma, ağalarını öldürme, reayaya her türlü zulüm ve işkence yapma gibi zorbalıklar ekleniyordu. Devlete ve millete düşmanın bile yapamayacağı hainlikleri yapan ve ancak kendi çıkarını düşünen bu kanun bilmez, hiçbir değer tanımayan çeteleşmiş ocağın akıbeti üzerinde durmak sırası gelmişti”.⁵⁸

⁵⁷(Tırnova Naibi) Ahmed Şükrü, *Takvim-i Vekâyi*, 21 Cemâziyelevvel 1249, sayı: 68, ss. 3-4.

⁵⁸Enver Ziya Karal, *Büyük Osmanlı Tarihi* (cilt: I). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, ss. 145.

Karal'ın vurguladığı gibi, sorumsuzluklarından ve yaptıklarından ötürü halk arasında yeniçerilere karşı ciddi bir hoşnutsuzluk havası esmekteydi. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından yaklaşık 7 yıl sonra bile bu hoşnutsuzluk ve nefret dinmemiş olacak ki, Tırnova'da meydana gelen bu "cadı" olayının, yeniçerileri kasten kötölemek ve şerlerinin neredeyse ölümlerinden sonra bile devam ettiğini vurgulamak için uydurulduğu açıktır.⁵⁹ Öte yandan, bu dönem Bulgaristan'ında ya da Yunan bölgelerinde cadıların yargılandıklarına ilişkin herhangi bir iz de mevcut değildir. Bunun nedeni, kısmen bu bölgelerdeki yasal kurumların Osmanlılara ait olması; kısmen de Ortodoks manastır geleneğinin özünde bulunan insan severlik ve merhamet duygularıdır.⁶⁰ Ancak cadı davalarına ilişkin herhangi resmi bir vesikaya rastlanmamakla birlikte, Doyran Kaymakamlığı, merkeze bir rapor yollayarak cadı tabir olunur hayali bir cismin zuhurundan dolayı kabirleri açarak cesetlerini yakanlar hakkında kanuni takibat yapılmakta olduğunu bildirmiştir.^{61/62} 1156 Cemâziyelâhir sonlarında (Ağustos 1743) Terkos'a bağlı Yeniköy mezarlığında da bir cadı vakası yaşanmıştır. Cadı meselesini merkeze haber verdiği ilk ilamdan sonra, ikinci ilamında Terkos naibi, doğrudan cadının yakılarak yok edildiğini bildirmiş, ayrıca bu yakma işinin onaylandığına dair bir hüküm gönderilmesini istemiştir.⁶³ Konu bağlamında verilebilecek bir diğer örnek ise on altıncı yüzyılda Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi'nin fetvaları arasındadır. Kendisine takdim edilen bir dilekçede, Selânik'teki bir köyde Hıristiyan taifesinden bir kişinin öldüğü, ancak gömüldükten birkaç gün sonra gece yarısında akrabalarının kapısına gelerek onlara beraber bir yerlere gitmeyi teklif ettiği anlatılmaktadır. Kapısına geldiği kişi kendisiyle beraber giderse, birkaç gün sonra o kişinin de öldüğü belirtilmekte ve bunun çaresi sorulmaktadır. Ebussuûd Efendi ise bu soruya şu şekilde cevap veriyordu:

"Def'ine çâre odur ki: Vâki' olduğu gün varıp evvel mücerred bir asâ bile, bi'haseb-it-teyemmün göynüne vâsıl olacak yere kakalar, me'mûldür ki mündefi' ola. Eğer olmazsa, levninde humret olacak olursa başın kesip ayağın cânibine atalar. Nice kabre koyup ol hâl üzere bulursa, boğazlayıp hâli üzerine koyalar. Eğer

---

⁵⁹Ortaylı'ya göre, devletin bu dönemdeki politikası anti-yeniçeri eksenindeydi ve bu bağlamda yeniçerilerin dirilerinin yanında ölümlerinden bile öylesine nefret ediliyordu ki, Tırnova'da iki yeniçerinin hortladığına ve insanları rahatsız ettiğine yönelik bir haber devletin resmi gazetesinde kendine yer bulabiliyordu. Bkz. İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2008, ss. 45.

⁶⁰Adelina Angusheva, "Late Medieval Witch Mythologies in the Balkans" *Witchcraft Mythologies and Persecutions* (cilt: 3). (ed: Gabor Klaniczay ve Éva Pocs). Budapest&New York: Central European University Press, 2008, ss. 92.

⁶¹B.O.A., TFR.I.SL., Dosya no: 42, Gömlek no: 4198, Tarih: 02 Rebiülahir 1322.

⁶²Konuya ilişkin çok az çalışma yapılmakla birlikte, sayın Haydar Akın'ın cadılık üzerine çalışmaları ufuk açıcı görünüyor. Ayrıca Zeynep Aycibin'in Osmanlı'da cadılar üzerine yaptığı çalışma da özgündür. Ancak Aycibin'in çalışması, cadılık mefhumunu bizim yaptığımız gibi büyücülükle eşleştirmek yerine vampirlikle eşleştirdiğinden, bizim buradaki çalışmamızla tamamen farklı yörgeler izlemektedir.

⁶³Zeynep Aycibin, "Osmanlı Devleti'nde Cadılar Üzerine Bir Değerlendirme" *OTAM* (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi), sayı: 24, ss. 61.

tegayyür-i vaz' etti ise başın kesip ayağın ucuna koyalar. 'Alâ külli hâl bu mertebeler ile mündefi' olmazsa, çıkarıp ihrâki bi'n-nâr edeler".⁶⁴

Cevapta da açıkça görülebileceği gibi, Ebussuûd Efendi'nin cevabı göğsüne kazık çakma aşamasında vampir avcılarına özgü bir yöntemi çağrıştırırken, şayet kişi yine tamamen ölmezse bu sefer ateşte yakılması aşamasında da Avrupa'ya özgü cadı yakma yönetimini andırmaktadır. Diğer taraftan, daha önce de belirttiğimiz gibi, Osmanlı arşivlerinde bu türden vesikalara rastlamak oldukça güçtür. Bu durum, sanırız ki bir İslâm toplumu olarak Osmanlı'da büyücülüğün cadılık mefhumuyla eşleştirilmemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Zira cadılık, mefhum bakımından Avrupa'ya özgü bir terimdir. Öte yandan, Osmanlı yönetiminden para almak suretiyle cadı avına çıkan cadıcılar düşüncesi de,⁶⁵ bu tür cadı olaylarının Osmanlı ülkesinde Avrupa ülkelerine kıyasla münferit olarak görüldüğü için pek de inandırıcı gelmiyor. Sanırız ki bu *avcılar*, olsa olsa halkı gördüklerinin bir cadı olduğuna inandırabilecek kadar yetenekli, gözü pek kişilerdi ve halkla pazarlığa oturup -Tırnova vakasında da görüldüğü gibi- belirli bir ücret karşılığında cadıyı yok edeceklerini taahhüt ediyorlardı.⁶⁶

Sonuç

Bir toplumda inançsal sapkınlığın belirmesi, dinsel etkenlerle açıklanabileceği gibi sosyal birtakım olgularla ve değişikliklerle birlikte gelen ve genel inanç sistemini sekteye uğratan olaylara ilişkin bir tür semptomdur. Şüphesiz her toplum belirli bazı inanç sistemlerine ve ahlakî bazı değerlere sahiptir. Toplumsal yaşantı genel anlamda bu inançlar ve

⁶⁴M. Ertuğrul Düzdağ, *Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı* (İkinci Baskı). İstanbul: Enderun Kitabevi, 1983, ss. 198.

⁶⁵Aycibin, andığımız çalışmada yine herhangi orijinal bir belge görmeden, ikincil kaynaklardan Osmanlı cadı avcılarının varlığını ispatlamaya çalışıyor gibi. Her ne kadar başarılı araştırmacılar tarafından aktarılmış olsalar da, asıl belgeleri görmeden Osmanlı yönetiminden para alıp cadı avına çıkan kişilerden oluşun bir grubun varlığına inanmak güç görünüyor. Öte yandan, Aycibin'in alıntı yaptığı kaynaklardaki bilgiler, Aycibin'in kendisinin de ifade ettiği gibi, salt 1836-1839 yılları arasındaki masârif defterlerinden devşirilmiş birtakım bilgileri içeriyor. 3 yıllık masraf defterlerinin incelenmesiyle, Osmanlı'da neredeyse birer memur gibi çalışan cadı avcılarının varlığına peşinen hüküm getirmek mümkün değildir. Bu anlamda, ya Makedonya arşivinden anılanlardan hariç daha çok sayıda ve daha açık ifadeler içeren belgeleri temin etmek ya da Osmanlı arşivlerinden bu konuda belge bulmak gerekir. Ancak bizim Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde yaptığımız aramada, karşımıza devletten para alıp da cadı avına çıkanlarla ilgili hiçbir bilgi çıkmadığı gibi cadılar üzerine de herhangi bir vesikaya rastlanmamış değildir.

⁶⁶Cadıcılardan bahseden bir yazar da Osman Saygı'dır. Ancak her ne kadar Osman Saygı'nın *Sarıgöl Folklorundan: Cadılar ve Cadıcılar* adlı derlemesi cadıcılara ilgili bilgiler içerse de, bunlar daha çok sözlü halk kültüründen duyularak aktarılan birtakım rivayetler gibi durmaktadır. Örneğin: "Cadı ile mücadele edilmeyince, cadı azılaştır sömürgen yani Vırkalak olurmuş. Çocukları ayaklarının altından emer öldürürmüş" ya da "Sarıgöl'ün Muralar köyünden Abdurrahman ve Murat kardeşler, dededen kalma, cadılarla mücadele ederlermiş" veya "Mücadele için cadıcılar tüfekleriyle gelir, koyun sürülerinin içerisine geceleyin girerlermiş. Alaca kuş şeklinde, saksığan biçiminde bir hedefe ateş edilirmiş. İsabet edilen yerde el içi kadar bir kan parçasına rastlanırmış". Bkz. Osman Saygı (der.), "Sarıgöl Folklorundan: Cadılar ve Cadıcılar" *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, yıl: 13, cilt: 7, sayı: 150. İstanbul, Ocak 1962, ss. 2606.

değerler çerçevesinde şekillenir. Çoğunlukla atalardan, komşu kültürlerden alınan ya da bir toplumun oluşumu esnasında beliren bu inanç ve değerler silsilesi, toplumun büyüme ve genişleme aşamalarında bu toplumun üyeleri tarafından içselleştirilir. Herhangi bir sebeple toplumsal yaşantıyı yönlendiren bu inançlar ve değerler sisteminin bozulması, sistemin eski haline dönmesi ve toplumsal huzurla iç barışın sağlanması, çoğu zaman ya ani sosyal değişiklikleri ya da suçlanacak bir kesimin yaratılmasını gerektirir. Böylece toplumsal düzenin yeniden tesis edilmesi, suçlanan kimselerin sistem düşmanı, din düşmanı ya da toplum düşmanı olarak nitelendirilmelerine, toplumun dışına itilmelerine ve hatta yok edilmelerine yol açar.

Sistemin kendini yenilemesi ve halk tarafından kabul edilip kutsanması, tarih boyunca çeşitli formlar altında ancak çoğu zaman yukarıda anılan biçimiyle karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda bakıldığında, “cadı avı olmasaydı, cadılar da olmazdı” denilebilir. Gerçekten de, cadılar asla sebepsiz yere öldürülmemişlerdir. Zira Avrupa’da görülen cadı avları, fırtınalı zamanlarda insanların düşüncelerini kontrol altında tutmak ve onların sadakatlerini elde etmek üzere başvurulan bir araçtan ibaretti.⁶⁷ Önderliğini kilisenin üstlendiği bir tür eliminasyon kampanyası olarak da nitelendirilebilecek olan cadı avı dönemlerinde, cadılıkla ilişkilendirilen inanışlar ya da batıl inançların, büyü zanaatıyla ilgilenen herkesin cadı olduğuna inanılmasına ve normal bir sapkından veya sıradan bir suçludan çok daha ağır bir biçimde cezalandırılmasına yol açtığı bir dönemdi. Dahası, cadı olarak nitelenen bu kimselerin üzerinde uygulanmak üzere birtakım spesifik işkence yöntemleri de icat edilmişti.⁶⁸

Cadılık bilimi, büyüün ve gizli sapkın (*heretik*) hareketlerin pratiklerine ilişkin korkuların bir araya getirilmesiyle oluşturulan bir tür ideolojiye sahipti. Aslında Şeytan’ın insandaki içkin varlığı ya da Şeytan’a tapma gibi birtakım metaforlar, demonolojistler tarafından, örneğin bazı kadınların komşularıyla olan ihtilafları sonucunda onlara kasten ya da kazara zarar vermesini ifade etmek üzere bir araç olarak kullanılmıştır. Ancak cadı ideolojisinin içeriği gerçek fakat benzeşmeyen elementleri kurgusal bir bütün içinde toparlarken; aynı zamanda bu bütün de şaman ayinleri gibi, gerçeğe daha yakın bir temele dayanıyordu.⁶⁹ Erkek ya da kadın olsun, şamanlar hemen tüm dünya kültürlerinde varlıklarını uzun yüzyıllar boyunca sürdürmüş ve bilincin değişik katmanlarına seyahat etme gücünü ellerinde tutmuşlardır. Sanırız ki, Ortaçağ Avrupa kültüründe büyücülerden hariç şamanizmin pratikleriyle uğraşan kimseler de cadı olarak nitelendirilmişlerdir. Böylece, temelde iyi ya da kötü amaçla olsun büyü yapmak niyetinde olmayan; bilakis inancı gereği şaman ayinleri düzenleyenler de cadı kategorisine dâhil edilmişlerdir.

---

⁶⁷Carey McWilliams, *Witch Hunt The Revival of Heresy*. Boston: Little, Brown and Co., 1950, ss. 3.

⁶⁸Scott, *a.g.e.*, ss. 95.

⁶⁹Edward Bever, *The Realities of Witchcraft and Populer Magic in Early Modern Europe Culture Cognition and Everyday Life*. New York: Palgrave Macmillan, 2008, ss. 185.

Osmanlı İmparatorluğu'na baktığımızdaysa, cadılık mefhumuna ilişkin neredeyse yok denecek kadar az kayda rastlanmakla beraber, büyücülükle iştil edenlerin şiddetle cezalandırılmak yerine daha çok sürgün edildiklerini görüyoruz. Örneğin, Hicrî 1276 tarihinde Sadaret'ten gelen bir emirle, Bağdat ve Mağribli Kürtler'den Dersaâdet'te üfürükçülük büyücülük, falcılık gibi gereksiz işlerle meşgul olanların memleketlerine gönderilmeleri buyruluyordu.⁷⁰ Aksaray'da sihirbazlık yaptığı anlaşılan Bağdatlı Abdülvahab isimli şahsın, usulü dairesinde Dersaâdet'ten uzaklaştırılması öngörülüyordu.⁷¹ Yine İstanbul Uzunçarşı'da Lohusa Hoca adlı kadının, sihir ve büyücülükle halk ve aydınların saflığından istifade ederek zengin olmasına ilişkin söylentinin tahkikine yönelik Yıldız Sarayı'ndan kalma bir vesika da arşivlerde mevcuttur.⁷² Şüphesiz Loğusa Hoca da İstanbul dışına gönderilecekti. Bir başka vesikada ise Nuruosmaniye'de üfürükçülük yaparak halkı dolandıran Cezayirli Hacı Mehmed hakkında kanuni işlem yapılması ve dolandırılanların hakkının alınması öngörülüyordu.⁷³ Dâhiliye Nezareti Muhaberât ve Tensikât Müdüriyeti belgeleri arasında yer alan tarihsiz diğer bir vesikada da, çeşitli şekillerde falcılık ve üfürükçülük yapan bazı şahıslar hakkında tahkikat açılmasını öngörmekteydi.⁷⁴ Hacı Fehmi adlı şahıs, tutarsız ve dengesiz kelimelerle dolu arzuhallerinin nedenini kendisine büyü yapılmasına bağlıyor ve bu büyü sebebiyle zaman zaman aklının başında olmadığını itiraf ediyordu.⁷⁵

Zorlamayla olsa ve içerik bakımından tam olarak denk düşmeseler de, bir ihtimal Osmanlı'nın *üfürükçü* kelimesi Avrupa'nın *cadısına* karşılık olarak kullanılabilir. Şayet böyle bir kullanımı kabul edecek olursak, vesika örneklerini çoğaltmak mümkün olmakla birlikte, karşımıza Avrupa modeli bir cadı prototipi çıkmayacaktır. Bunun temel nedeni, üfürükçü olarak adlandırılan büyücülerin, cadılar gibi daha ziyade salt kötü emellerine erişmek için eylemde bulunan ve çoğu zaman Şeytan'a bağlılık yemini ettiği kabul edilen kimseler olmamalarıdır. Gerçekten de günümüzde de yaygın bir biçimde varlıklarını sürdüren üfürükçüler, genellikle maddi kazanç elde etmek amacıyla hareket eden ve bu amaç için insanlara bilhassa Arapça dualar ve Kur'an ayetleri yazan kimselerdir. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'in, büyüü hem yapanın hem de bunu talep edenin ahrette kesinlikle huzur bulamayacağı yönündeki ifadeleri de, Osmanlı'da Avrupa'daki gibi kurumsallaşmış ve yüzlerce dava sonucu idama mahkûm olmuş bir cadılar kitlesinin oluşmasını engelleyen diğer bir etkidir. Kur'an-ı Kerim'in bu noktada beyan ettiği hükümler açıktır ve İslâmi kaideler çerçevesinde yönetilen Osmanlı toplumu, bu bağlamda cadılığa pek de itibar etmemiş gibi görünmektedir.

⁷⁰B.O.A., A.}MKT.NZD., Dosya no: 296, Gömlek no: 89, Tarih: 04 Cemaziyelevvel 1276.

⁷¹B.O.A., İ.DH., Dosya no: 1295/4, Gömlek no: 102198, Tarih: 13 Rebiülahir 1301.

⁷²B.O.A., Y.PRK.SGE., Dosya no: 2, Gömlek no: 31, Tarih: 05 Rebiülahir 1301.

⁷³B.O.A., DH.EUM.VRK., Dosya no: 27, Gömlek no: 63, Tarih: 01 Rebiülahir 1333.

⁷⁴B.O.A., DH.EUM.MTK., Dosya no: 80, Gömlek no: 70, Tarihsiz.

⁷⁵B.O.A., ZB., Dosya no: 353, Gömlek no: 66, Tarih: 09 Mart 1325.

Ek.1. Tırnova Naibi Ahmed Şükrü Efendi tarafından iletilen cadı olayına ilişkin rapor.⁷⁶

Ek.2. Cadı tabir olunur hayali bir cismin zuhurundan dolayı kabirleri açarak cesetleri yakanlar hakkında kanuni takibat yapılmakta olduğuna dair Doyran Kaymakamlığı'nın yazısı.⁷⁷

Ek.3. Şehremini'nde hile ve desise ile büyücülük yapan İranlı Hasan'ın, zevcesiyle birlikte teb'di.⁷⁸

Ek.4. Bağdat ve Mağribli Kürtler'den Dersâadet'te üfürükçülük büyücülük, falcılık gibi gereksiz işlerle meşgul olanların memleketlerine gönderilmelerine ilişkin arşiv belgesi.⁷⁹

Kaynakça

AKIN, Haydar, “Gece Yolcuları ve Cadı Avı) *Virgöl*, sayı: 18. İstanbul: Pusula Yayıncılık, Nisan 1999, ss. 30-32.

AKIN, Haydar, *Geç Ortaçağ ve Yeniçağ Avrupa'sında Çocuk Cadılar ve Çocuk Cadı Avı* (yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, 2008.

AKIN, Haydar, *Ortaçağ Avrupa'sında Cadılar ve Cadı Avı*. Ankara: Phoenix Yayınları, 2011.

ANGUSHEVA, Adelina, “Late Medieval Witch Mythologies in the Balkans” *Witchcraft Mythologies and Persecutions* (cilt: 3). (ed: Gabor Klaniczay ve Éva Pocs). Budapest&New York: Central European University Press, 2008, ss. 83-98.

AYCİBİN, Zeynep, “Osmanlı Devleti'nde Cadılar Üzerine Bir Değerlendirme” *OTAM* (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi), sayı: 24, ss. 55-70.

B.O.A., A.}MKT.NZD., Dosya no: 296, Gömlek no: 89, Tarih: 04 Cemaziyelevvel 1276.

B.O.A., DH.EUM.MTK., Dosya no: 80, Gömlek no: 70, Tarihsiz.

B.O.A., DH.EUM.VRK., Dosya no: 27, Gömlek no: 63, Tarih: 01 Rebiülahir 1333.

B.O.A., İ.DH., Dosya no: 1295/4, Gömlek no: 102198, Tarih: 13 Rebiülahir 1301.

B.O.A., TFR.I..SL., Dosya no: 42, Gömlek no: 4198, Tarih: 02 Rebiülahir 1322.

B.O.A., Y..A...HUS., Dosya no: 383, Gömlek no: 3, Tarih: 01 Zilkade 1315.

⁷⁶*Takvim-i Vekâyi*, 21 Cemâziyelevvel 1249, sayı: 68, ss. 3-4.

⁷⁷B.O.A., TFR.I..SL., Dosya no: 42, Gömlek no: 4198, Tarih: 02 Rebiülahir 1322.

⁷⁸B.O.A., Y..A...HUS., Dosya no: 383, Gömlek no: 3, Tarih: 01 Zilkade 1315.

⁷⁹B.O.A., A.}MKT.NZD., Dosya no: 296, Gömlek no: 89, Tarih: 04 Cemaziyelevvel 1276.

- B.O.A., Y..PRK.SGE., Dosya no: 2, Gömlek no: 31, Tarih: 05 Rebiülahir 1301.
- B.O.A., ZB., Dosya no: 353, Gömlek no: 66, Tarih: 09 Mart 1325.
- BAİLEY, Michael D., *Battling Demons Witchcraft, Heresy, and Reform in the Late Middle Ages*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, 2003.
- BAKER, Emerson W., *The Devil of Great Island Witchcraft and Conflict in Early New England*. England: Palgrave Macmillan, 2007.
- BALMES, J., *European Civilization Protestantism and Catholicity Compared in Their Effects on the Civilization of Europe*. Baltimore&New York: John Murphy CO., 1850.
- BEVER, Edward, *The Realities of Witchcraft and Populer Magic in Early Modern Europe Culture Cognition and Everyday Life*. New York: Palgrave Macmillan, 2008.
- BORATAV, Pertev Naili, *Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)*. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1963.
- BURKE, Peter, *Populer Culture in Early Modern Europe*. New York: Harper&Row Publishers, 1978.
- CANAN, İbrahim, *Kütüb-i Sitte* (cilt: 7). İstanbul: Akçağ Yayınları (Zaman Gazetesi), yayım yılı yok.
- CLARC, B., (S. S.), "On Witchcraft" *The Belfast Monthly Magazine*, vol: 9, no: 50 (Sep. 30, 1812), ss. 195-197.
- CURRAN, Bob, *Encyclopedia of the Undead A Field Guide to Creatures That Cannot Rest in Peace*. USA: New Page Books, 2006.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 1998.
- DOĞRUL, Ömer Rıza, *Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi Tanrı Buyruğu* (2 cilt). İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi, 1947.
- DUVARCI, Ayşe, "Türklerde Tabiat Üstü Varlıklar ve Bunlarla İlgili Kabuller, İnanmalar, Uygulamalar" *Bilig*, Kış/2005, sayı: 32, ss. 125-144.
- DÜZDAĞ, M. Ertuğrul, *Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı* (İkinci Baskı). İstanbul: Enderun Kitabevi, 1983.
- ERTÜRK, Ahmet Çetin, *Okunuşlu, Örnekli, Açıklamalı Fransızca-Türkçe Türkçe-Fransızca Bilge Büyük Sözlük* (5. Baskı). Kalkan Matbaacılık.

EVANS-PRITCHARD, E. E., "Witchcraft" *Africa: Journal of the International African Institute*, Vol. 8, No. 4 (Oct., 1935), ss. 417-422.

EVANS-PRITCHARD, E. E., *Witchcraft, Oracles and Magic among the Azande*. Oxford: The Clarendon Press, 1937.

GOODARE, Julian, "Women and the Witch-Hunt in Scotland" *Social History*, vol: 23, no: 3 (Oct., 1998), ss. 288-308.

GORHAM, Charles T., *The Medieval Inquisition A Study in Religious Persecution*. London: Watts&CO, 1918.

GÖKALP, Ziya, "Eski Türklerde Din: Dinle Sihrin Farkı" *Yeni Mecmua*, yıl: 1, cilt: 2, sayı: 47, 6 Haziran 1918, ss. 402-405.

HUIZİNGA, John, *The Waning of the Middle Ages A Study of the Forms of Life, Thought, and Art in France and the Netherlands in the Fourteenth and Fifteenth Centuries* (çev: F. Hopman). USA: Penguin Books, 1987.

İNCİL (*Sevindirici Haber*). İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 1998.

KANAR, Mehmet, *Arapça Türkçe Sözlük*. İstanbul: Say Yayınları, 2009.

KARAKÜÇÜK, Suna Arslan, "Korkunun Kadınları: Cadılar ve Cadıcılık" *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, cilt: 13, sayı: 2, Güz 2010, ss. 40-64.

KARAL, Enver Ziya, *Büyük Osmanlı Tarihi* (cilt: I). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

KİTABI MUKADDES ESKİ ve YENİ AHİT. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 1949.

KNOLLES, Richard ve RYCAUT, Paul, *The Turkish History Comprehending The Origin of That Nation and The Growth of The Ottoman Empire With The Lives and Conquests of Their Several Kings and Emperors* (vol: 2). London: Printed for I. Cleave, A. Roper, A. Bosvile, and R. Basset, 1701.

KREUTER, Peter Mario, "The Role of Women in Southeast European Vampire Belief" *Women in the Ottoman Balkans* (ed: Amila Buturoviç ve İrvin Cemil Schick. London&New York: I. B. Tauris, 2007, ss. 231-241.

LEA, Henry Charles, *A History of The Inquisition of The Middle Ages* (vol: 3). New York: Harper&Brothers Press, 1901.

LECKY, William Edward Hartpole, *History of the Rise and Influence of the Spirit of Rationalism in Europe* (vol: 1). London: Longmans, Green, and CO.,1897.

LEVACK, Brian P., "State-building and Witch Hunting in Early Modern Europe" *Witchcraft in Early Modern Europe Studies in Culture and Belief* (ed: Jonathan Barry, Marianne Hester ve Gareth Roberts). Cambridge: Cambridge University Press, 1996, ss. 96-115.

MACFARLANE, Alan, *Witchcraft in Tudor and Stuart England A Regional and Comparative Study* (second edition). London: Routledge Press, 2008, ss. 105.

MCWILLIAMS, Carey, *Witch Hunt The Revival of Heresy*. Boston: Little, Brown and Co., 1950.

MURRAY, Margaret Alice, *The Witch-Cult in Western Europe A Study in Anthropology*. Oxford: Clarendon Press, 1921.

NOTESTEIN, Wallace, *A History of Witchcraft in England From 1558 to 1718*. Washington: The American Historical Association, 1911.

OGDEN, Daniel, *Magic, Witchcraft, and Ghosts in the Greek and Roman Worlds: A Source Book*. Oxford: Oxford University Press, 2002.

ORTAYLI, İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2008.

ÖZBUDUN, Sibel, "Ortaçağ Avrupası'nda Büyücü Avı" *Süreç*, cilt: 2, sayı: 8. İstanbul: Havass Yayınları, 1981, ss. 68-77.

PAKALIN, Mehmet Zeki, "Cadi" *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I*. İstanbul: Milli Eğitim Yayını, 1971.

RUSSELL, Jeffrey Burton ve MAGLIOCCO, Sabina, "Witchcraft" *Encyclopedia of Religion*(second edition), (Ed:Lindsay Jones). USA: Thomson&Gale Publishing, 2005, ss. 9768-9776.

SAYGI, Osman (der.), "Sarıgöl Folklorundan: Cadılar ve Cadıcılar" *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, yıl: 13, cilt: 7, sayı: 150. İstanbul, Ocak 1962, ss. 2606.

SCHULTE, Rolf, *Man As Witch Male Witches in Central Europe*. New York: Palgrave Macmillan Press, 2009.

SCOTT, George Ryley, *The History of Torture Throughout the Ages*. London: Luxor Press, 1959.

STEWART, Pamela J. ve STRATHERN, Andrew, *Witchcraft, Sorcery, Rumors, and Gossip*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

ŞÜKRÜ, Ahmed (Tırnova Naibi), *Takvim-i Vekâyi*, 21 Cemâziyelevvel 1249, sayı: 68.

TANYU, Hikmet, “Büyü” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, cilt: 6. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1992, ss. 501-506.

TURBERVILLE, A. S., *Medieval Heresy & The Inquisition*. London: Crosby Lockwood and Son, 1920.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, *Büyük Osmanlı Tarihi* (I. Cilt, 7. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, basım tarihi yok.

VEDRİS, Trpimir, “Balkans (Western and Central)” *Encyclopedia of Witchcraft The Western Tradition* (vol: 1 A-D, ed: Richard M. Golden). UK: Abc-clio Inc., 2006, ss. 83-87.

VUKANOVİĆ, Tatomir P., “Witchcraft in the Central Balkans I: Characteristics of Witches”, *Folklore*, vol: 100, no: 1, 1989, ss. 9-24.